

АЙ-К'Ю ДЛЯ ПЕРЕМОГИ

— А ви коли-небудь читаєте книжки, які палите?

Він засміявся.

— Це протизаконно!

Рей Бредбері «4510 за Фаренгейтом»

Шоу для інфантильних

9 травня 2025 року. Велика телепрем'єра «Дизель шоу» на підтримку ЗСУ (<https://www.youtube.com/watch?v=7OT5vM-31PE>). Концертна зала переповнена. Глядачі «відтягуються». Сміються, плескають в долоні. Актори справді талановиті. Сюжети різні. Дотепні. Цікаві. Утім один з фрагментів вистави наводить на роздуми. Невеселі.

У невеличкому «скетчі» йдеться про митницю. Українську. За сценарієм популярного гумористичного розважального телешоу німецький митар читає лекцію українським колегам. «Каламбурний» герой вистави напризвоцтво Попадюк раз у раз витягає «скелети» зі своєї митної шафи, викликаючи у глядачів вибух щирих емоцій — відлуння переосмислених життєвих історій, пов'язаних з охоронцями економічної цноти держави.

Ab ovo. Ведучий телешоу запропонував присутнім поговорити про митницю: «Аби звичайному українцю перетнути кордон, треба три дитини або довідка з ТЦК, а чиновнику-хабарнику потрібно три мільйони і супровід позаштатних співробітників СБУ. Причому, коли йде українець він залишає все, що заробив, а коли йде чиновник, він вивозить усе, що вкрав. Оголошення на українській митниці: перевозити наркотики зброю і антикваріат заборонено, купуйте одразу в нас, навіщо вам ці транспортні витрати».

Затим глядачі довідуються, що один з постійних персонажів «Дизель-шоу» лейтенант Попадюк попрацював в міліції, в поліції і в ДАІ, відтак перебрався на митницю, бо коли Україна вступить до Європейського союзу, то першими до нього приймуть митників.

Ведучий пропонує присутнім у залі глядачам уявити німецького митника, який читає лекцію українським колегам.

На сцені з'являється лейтенант Попадюк. Він вибачається за запізнення, скаржиться на проблему з паркуванням свого «Майбаха», ділиться враженнями від українських номерів на розкішних авто своїх колег. А ще інформує, що

«взяв з собою трохи блоків сигарет — треба ж поїздки на лекцію якось «відбивати»...

Після роз'яснень лектора, за якими стандартами працюють митники Європейського Союзу, Попадюк резюмує: «О, клас, ми вже трохи в курсі. Я коли купляв собі віллу в Іспанії, так намудовався з вашою бюрократією: звідки гроші, де декларація, чому гроші в чемоданах...»

Затим лейтенант з'ясовує, чи довго лекція буде, бо він, мовляв, свій «Майбах» 25-го року на аварійку поставив і боїться, що акумулятор «сяде»... А ще розповідає, що українські митники зупиняють тільки тих водіїв, які не заплатили, бо ті, котрі заплатили, швиденько проїжджають. А хто не заплатив, хай спить в багажнику і дзюрить прямо в полі...

Дотепні репліки допомагають акторові створити яскравий образ представника корумпованої митниці. Блискуча гра Єгора Крутоголова раз у раз викликає в залі гучні вибухи сміху. Шанувальники телешоу емоційно реагують на сценічне дійство: регочуть, бурхливо плескають в долоні. Нікого не бентежить, що під час війни така сатира є доволі сумнівною. Інфантильна поведінка глядачів аж ніяк не може бути доказом незнищенності українського гумору...

Більшість коментарів на YouTube схвальні. Лише двійко дописувачів спромоглися на критичні зауваження: «Дуже люблю «Дизель шоу». Тільки про «митницю» було огидно»; «Питання до всіх: все, що розказують про митницю, про корупцію, про все, що зараз твориться в Україні — це реально смішно? ВСІМ?».

І не факт, що головний митар держави нервово палить цигарку в своєму кабінеті, спостерігаючи сатиру на своїх підлеглих, що ллється з плазмового дисплея...

Бути розумним

Що таке інтелект? Оксфордський словник англійської мови визначає його як «здатність розуміти». У сучасному світі таке визначення порушує дедалі актуальніше питання: що станеться, якщо ступінь практичного застосування цієї здатності зменшиться? Інакше кажучи, чи стаємо дурнішими?

Згідно з даними, середній коефіцієнт інтелекту (IQ) українців становить орієнтовно 95,55 балів. Україна опинилася на 78-му місці серед 127 країн світу (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20241126-yakuj-serednij-iq-v-ukrayini-u-2024-roczi-dani-doslidzhennya/>). Дослідження учених викликають тривогу: когнітивні здібності людини, схоже, зменшуються. Джон Берн-Мердок (John Burn-Murdoch) у статті «Чи перевищили люди пік розвитку мозку?» («Have humans passed peak brain power?»), надрукованої у Financial Times у березні 2025 року, зазначає, що через пасивне ставлення до інформації руйнується стійка розумова концентрація уваги. Це справді фундаментальна проблема: люди перейшли від аналізу навіть обмеженої кількості веб-сторінок до перегляду постійно оновлюваних онлайн-стрічок у комп'ютерах і гаджетах, прискіпливому стеженні за потоком інтернет-сповіщень у коміркових телефонах.

Здатність пересічної людини думати і розв'язувати нові завдання, схоже, досягла піку на початку 2010-х й відтоді неухильно знижується. 25 відсотків дорослих у країнах

з високим рівнем доходу (і 35 відсотків у США) мають труднощі з базовим математичним мисленням.

Ймовірно, це викликано триваючим переходом від сприйняття традиційного книжкового тексту до візуальних медіа – «постграмотне» суспільство свій вільний час переважно проводить не за книжкою, а перед телеекранами, на ютуб-платформах.

Йдеться навіть не стільки про занепад класичного читання, як про різке зниження здатності так званого гомо сапієнса до зосередженого мислення, концентрації уваги та застосуванні знань. По суті людство погоджується бути невігласом. Але якщо воно не хоче думати, а прагне яскравого контенту, то відбувається занепад суспільного IQ. Не на користь держави. Одним із підтверджень цьому є результати голосування розмаїтого електорату під впливом того чи іншого телесеріалу чи порад з TikTok. **«Коли дурість вважається патріотизмом, бути розумним стає небезпечно»** (Айзек Азімов).

Якось, перечитуючи роман Рея Бредбері «451⁰ за Фаренгейтом», відзначив для себе, що цей твір-застереження сьогодні звучить більш ніж актуально. Як відомо, 451⁰ за Фаренгейтом – це температура, при якій загоряється папір, а пожежник Монтег, герой роману Рея Бредбері, займався тим, що професійно палив книжки.

Один з персонажів твору зрозумів небезпеку й підступність **телебачення**, облудність зображень віртуальної «реальності»: **«Вони (ці зображення. – О. Р.) кажуть вам, що ви повинні думати, і втовмачують вам це в голову. Отож вам і починає здаватися, ніби це правильно. Ви починаєте вірити, що це правильно. Вас так настирливо підштовхують до певних висновків, що ваш розум не встигає обуритись: «Які дурниці!» ... Ви можете закрити книжку і сказати їй: «Почекай!» Ви її володар. Але хто вас вирве з пазурів, що хапають вас, коли ви вмикаєте **телевізорну вітальню?** Вона ліпить з вас що завгодно. Це «середовище» теж реальне, як і доколишній світ. Воно перетворюється в істину, воно і є істина».**

18 травня 2019 року Указом Президента України була затверджена **«Стратегія національно-патріотичного виховання»** як один з «пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України».

В обширному документі перелічувались конкретні заходи для реалізації стратегії: **«Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості здійснюється на прикладах героїчної боротьби Українського народу за утвердження суверенітету власної держави, ідеалів свободи, соборності, успадкованих, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013 – 2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях,**

спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією...».

Наміри чудові. Та чи почали вони втілюватись у життя? Питання риторичне. 4 вересня 2024 року набрав чинності Указ Президента України, яким визнано таким, що втратив чинність, Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 року. Але. На наш погляд, братися до справи, якої не вмієш робити – аморально. Самого війська недостатньо для захисту країни. Тим часом як країна, яку захищає народ, непереможна. В Указі «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року», затверджену Указом Президента України від 12 березня 2021 року, **концепція національно-патріотичного виховання відсутня**. Це обеззброює українців перед лицем російської агресії, заганяє країну у професійно розставлені ворогом пастки.

Саме про це пише Олександр Черненко, народний депутат 8-го скликання (https://glavcom.ua/columns/a_chernenko/masshtabna-kampanija-rosijan-khto-vihraje-vijnu-za-ukrajinskikh-pidlitkiv-1061064.html): *«росія зробила величезну ставку на вербування української молоді та підлітків. На це витратили сотні мільйонів і зусилля тисячі «спеців». Підлітки були визначені як найбільш вразлива категорія, яка легко підпадає під чужий вплив та не може тверезо оцінити наслідки своїх дій. Їх масове вербування мало стати одним з ключових факторів внутрішньої дестабілізації в нашій країні».* Наразі, не стало. СБУ професійно виконує свою роботу. Хоча молоді диверсанти час від часу таки дають про себе знати. На жаль. І вже зовсім дико сприймається інформація про затримання Службою безпеки України курсанта, який готував ракетні удари по військовому інституту, де навчався.

Можна згадати й випадки злісної непокори працівникам ТЦК під час виконання ними службових обов'язків...

Емоційно орієнтованими легше керувати – нещодавно львівські ліцеїсти «відривались» під спів російського репера Моргенштерна, підживлюючи московитську пропаганду. Мій колишній студент Ігор Шолтис (добре пам'ятаю блискучий захист його магістерки), експедит Львівської міської ради, який тепер у складі батальйону «Нахтігаль» мужньо захищає Україну, з болем написав в Instagram: *«Музика з Москви вільно живе в моїй рідній 93-й школі у Львові... Сивий, Рибак, Пацет і Руф уже загинули, захищаючи стіни цієї школи. Вони так і не дізнались, що росія значно ближче, ніж ми усі думаємо... «Уклінна дяка» поціновувачам такого контенту. Ваші прослуховування придбали зброю, якою вбили всіх моїх друзів»*.

Знову пригадався Рей Бредбері: *«Термін навчання в школах скорочується, дисципліна знижується, філософія, історія, мови скасовуються, англійській мові (читай: українській. – О. Р.) й правопису приділяється дедалі менше уваги, зрештою, про них майже зовсім забувають. Життя коротке, отож треба насамперед працювати, а після роботи – розважатися доскоху»*.

45 відсотків підлітків взагалі не читають. Головна при-

чина – соцмережі та новий формат інформаційного контенту. Вибір робиться не на користь освіти та знань. Безумовно, цьому сприяє і **відсутність концепції національно-патріотичного виховання**. Надто в умовах війни.

За повідомленням пресцентру Служби зовнішньої розвідки (<https://szru.gov.ua/news-media/news/zru-pore-redzhaie-rosiya-masshtabuie-informatsiinu-operatsiyu-proti-ukrainy>), відбувається проникнення в український інформаційний простір ворожої пропаганди через анонімні Telegram-канали, псевдопатріотичні TikTok-акаунти та YouTube-контент, що імітує думки українських військових або «незалежних експертів». Ці ресурси поширюють однакові повідомлення в різних форматах: авторські колонки, фейкові інтерв'ю, «аналітичні» блоги, графіку та відео в соцмережах. Росіяни використовують технології дідфейк для створення відео, якими намагаються дискредитувати українське політичне та військове керівництво України.

Є питання? Робімо висновки. Думаймо і діймо.

Олег К. РОМАНЧУК

Росії вірити не можна. А США?

Росії вірити не можна. Переважна більшість із нас це розуміє. Хтось із 2022 року, хтось із 2014. Найбільш тямкі від часів Переяславської ради або й розправи Івана Грозного над Новгородом, коли й самоназви «росія» ще не існувало. Отже з росією нібито все ясно. А зі США?

Останніми днями політологи, експерти, ЗМІ жваво обговорюють заяви, що пролунали з вуст двох спеціальних представників президента США. 19 квітня CNN з посиланням на неназваного чиновника з адміністрації Трампа заявило про підготовку нових переговорів Віткоффа з росіянами, а також зустрічі американців із представниками України та ЄС. При цьому було наголошено, що **адміністрація Трампа готова визнати російський контроль над Кримом**. Того ж дня інший спеціальний представник президента США Келлог заявив, що Україні не бути членом НАТО. Цитую: *«Ми дуже чітко дали зрозуміти: членство в НАТО виключено. Україна не стане частиною НАТО*. Це не новина, ми говоримо про це з 2008 року, коли посол Бернз сказав Кондолізі Райз, що це «занадто». Я сам писав про це в 2013 році».

Зізнаюся чесно, я не знаю, що писав Келлог у 2013 році. Мене цікавить інше: хто вони такі Келлог та Віткофф? Маю на увазі не подробиці біографій, а посади. Спецпредставник президента США – хто це за протоколом? Як його офіційні повноваження? На якому рівні його слід приймати? Як сприймати його заяви? Адже відомо, що від імені держави можуть говорити її президент і міністр закордонних справ. Крапка. Спецпредставник, це дуже зручно: раптом щось не так, завжди можна сказати, що його невірно зрозуміли, що він говорив неофіційно, не мав повноважень тощо.

В 1980-і роки розповідали історію про те, що нібито видатний київський хірург Микола Амосов домовився про зустріч із Горбачовим. Ішлося про щось дуже важливе, але коли академік прилетів до Москви, його зустріла Раїса Горбачова і сказала, що вона референт президента. «У мене такий референт вдома на кухні», – відповів академік і повернувся до Києва.

Мовлене Віткоффом і Келлогом можна тлумачити як шантаж України та її партнерів. «Слова, слова, слова, – як казав Гамлет. Адже на папері під шантажем не залишаться офіційних підписів ні держсекретаря, ні президента США.

А між тим існують офіційні документи, яким слова обох спеціальних представників суперечать. Наведу лише один із них.

19 грудня 2008 року у Вашингтоні було підписано Хартію про стратегічне партнерство між США та Україною. 10 листопада 2021 року також у Вашингтоні на заміну попередній було підписано нову Хартію про стратегічне партнерство. Підписанти – керівники зовнішньополітичних відомств двох країн, Блінкен та Кулеба. Про бажання вийти з цього документу станом на сьогодні США не заявляли, він для них чинний і є на відповідних американських ресурсах.

А тепер кілька цитат з Хартії в редакції 2021 року:

«Сполучені Штати Америки та Україна:

1.4. Підкреслюють непохитну відданість суверенітету, незалежності та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включаючи Крим та територіальні води, в умовах триваючої російської агресії...»

Розділ 2, абзац 3: **«Керуючись Декларацією Північноатлантичної ради на Бухарестському саміті НАТО від 3 квітня 2008 року та, як було підтверджено в Комюніке Брюссельського саміту Північноатлантичної ради НАТО від 14 червня 2021 року, Сполучені Штати підтримують право України самостійно визначати свій майбутній зовнішньополітичний курс без стороннього втручання, в тому числі щодо прагнення України приєднатися до НАТО»**.

Відчули різницю між положеннями Хартії та словами спеціальних представників Трампа? То чому б не зробити офіційний запит до Держдепартаменту, чи мають намір США дотримуватися укладених з Україною документів, у тому числі Хартії? Відповідь американської сторони стане і для України, і для європейських партнерів США відповіддю (при тому на довгий час) на запитання, яке я виніс у заголовок: чи можна вірити США?

Сергій БОРЩЕВСЬКИЙ, експерт Центру дослідження росії